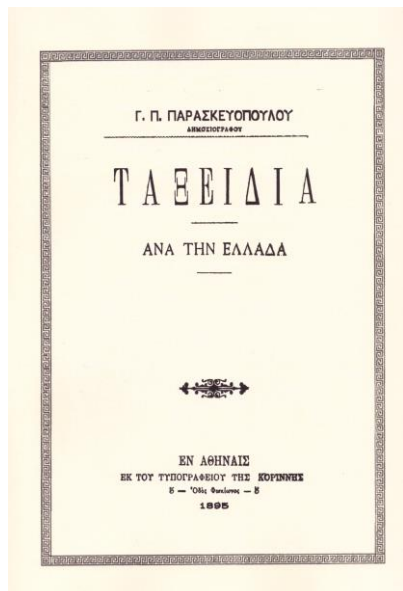

Διαβάζω και Γράφω για τον Τόπο μου μέσα από τη μελέτη ταξιδιωτικών κειμένων

Ζωή Κουραντή – Λυγερή Λαδοπούλου

Η Σπάρτη στα τέλη του 19ου αιώνα

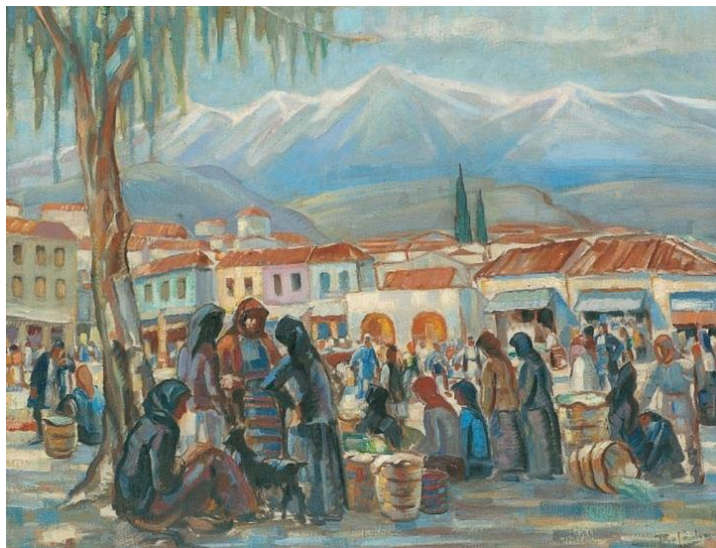
Ο δημοσιογράφος Γεώργιος Π. Παρασκευόπουλος, στο οδοιπορικό του «Ταξίδια ανά την Ελλάδα», που κυκλοφόρησε στην Αθήνα το 1895, περιγράφει την πόλη της Σπάρτης, παρέχοντας πολύτιμα στοιχεία για την κοινωνική και οικονομική ζωή της. Έφθασε στη λακωνική πρωτεύουσα από τον Πειραιά μέσω Γυθείου, όπου είχε συνάντηση με τον τέως γυμνασιάρχη Κωνσταντίνο Νεστορίδη. Ο τελευταίος είχε απαλλαγεί από τα διδακτικά του καθήκοντα με απόφαση της κυβέρνησης και εκείνη την εποχή ασχολούνταν με τη συγγραφή του Λεξικού των Μανιατών, το οποίο αφορούσε στα ήθη και τα έθιμα της Μάνης¹.

Η μετακίνηση του Παρασκευόπουλου από το Γύθειο στη Σπάρτη έγινε με άμαξα, με ενδιάμεσο σταθμό ένα χάνι. Ο δρόμος προς τη Σπάρτη ήταν ημιτελής, παρόλο που είχαν ξοδευτεί πάρα πολλά χρήματα, τα οποία κανείς δεν ήξερε που είχαν καταλήξει, πάντως όχι στο δρόμο, όπως σχολιάζει επικριτικά ο δημοσιογράφος. Φθάνοντας στο χάνι, εντυπωσιάστηκε από την παντελή έλλειψη καθαριότητας, αφού παιδιά και ζώα κυλιόντουσαν στη λάσπη. Τόλμησε να ρωτήσει μια χωριάτισσα που καθάριζε κουκούλια για ποιο λόγο είχε αφήσει τα παιδιά σε αυτή την άθλια κατάσταση, και αυτή του απάντησε ότι ήθελε με τον τρόπο αυτό να τα ξεφορτωθεί. Δεν του έκανε εντύπωση η απάντηση, γιατί αυτή την πρωτόγονη εικόνα είχε δει και σε εξευγενισμένες κωμοπόλεις, με σχολεία. Η καθαριότητα δεν ήταν δυνατό να επιβληθεί σε αυτούς που δεν την ήθελαν και δεν την αισθάνονταν, συλλογίστηκε.

¹. Ο ίδιος έχει συγγράψει μελέτη για την αρχαία Σπάρτη. Βλ. σχετικά Κ. Νεστορίδης, *Τοπογραφία της αρχαίας Σπάρτης: ήτοι περιγραφή των κωμών, των ιερών, των ναών, των ηρώων, των τάφων και των άλλων μνημείων αυτής*, Εν Αθήναις 1892.

Το βραδάκι έφτασε στον τελικό προορισμό του, τη Σπάρτη. Μόλις την αντίκρισε, ανέσυρε στη μνήμη του τις γνώσεις που είχε για την αρχαία ιστορία της και παράλληλα άρχισε να θαυμάζει την ομορφιά του φυσικού τοπίου με τον Ταΰγετο και τον Ευρώτα. Η πόλη, ιδρυμένη μέσα σε κοιλάδα που την περικλείουν

βουνά, λόφοι και πεδιάδες, δεν είχε θέα προς τη θάλασσα του Λακωνικού κόλπου. Το κύριο χαρακτηριστικό της ήταν το άφθονο νερό καθώς βρίσκεται δίπλα σε ποτάμια, με κυριότερο τον Ευρώτα, που όμως ξεραίνεται το καλοκαίρι, όπως σημειώνει.

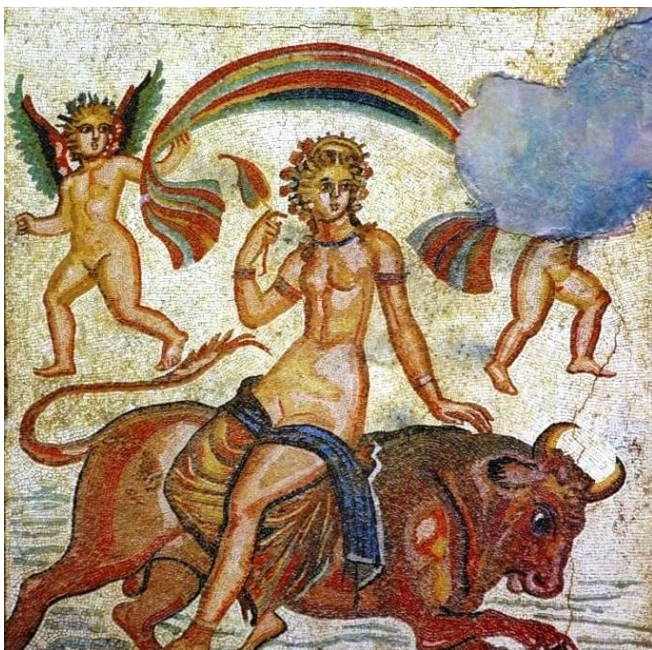
Το πολεοδομικό της σχέδιο ήταν σύγχρονο καθώς ακολουθούσε την ευρωπαϊκή ρυμοτομία, με μεγάλους και φαρδιούς δρόμους και πλατείες.

Η λακωνική πρωτεύουσα διέθετε την περίοδο αυτή την πιο καλή, σε εθνικό επίπεδο, παραγωγή εσπεριδοειδών και μεταξιού. Επίσης, παρήγαγε και άλλα προϊόντα που τις εξασφάλιζαν αυτάρκεια. Τα πορτοκάλια της ήταν φημισμένα. Το μεταξύ προκάλεσε ιδιαίτερη εντύπωση στον δημοσιογράφο, κυρίως ως προς τον τρόπο συγκομιδής και επεξεργασίας του. Το θεώρησε απόδειξη της δόξας του Δημιουργού, αφού από ένα σκουλήκι δημιουργείται αυτό το σπουδαίο προϊόν, που μετατρέπεται σε κλωστή και συνακόλουθα σε ύφασμα. Η υφή των μεταξωτών υφασμάτων ήταν εξαιρετική και το χρώμα τους θαυμάσιο.

Στην πόλη λειτουργούσαν πέντε-έξι μεταξουργεία που το καθένα απασχολούσε πάνω από πενήντα κοπέλες, οι οποίες προέρχονταν από τα γύρω χωριά. Η αμοιβή τους κυμαινόταν από 30 έως 150 δραχμές ημερησίως. Ήταν όλες χαρούμενες και με το γέλιο και το τραγούδι έκαναν την καθημερινή τους βιοπάλη γλέντι. Στο τέλος της ημέρας, πριν αναχωρήσουν από το μεταξουργείο, συνήθιζαν να φτιασιδώνονται. Ο καλλωπισμός τους κρίνεται υπερβολικός από τον Παρασκευόπουλο και για τον λόγο αυτό εκτιμά ότι θα έπρεπε να περιοριστεί με απόφαση των εργοδοτών.

Μια άλλη πτυχή της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της Σπάρτης ήταν η εξωτερική μετανάστευση, που οφειλόταν, σύμφωνα με τον συγγραφέα, πρωτίστως στο έντονο αίσθημα φιλοχρηματίας των κατοίκων. Αυτοί που μετανάστευαν δεν ήταν γιατροί, δικηγόροι και καλλιεργημένοι άνθρωποι, όπως σημειώνει, αλλά απλοί οικογενειάρχες και γέροντες, οι οποίοι έστελναν τα κέρδη τους σε χρυσό στους συγγενείς τους στη Σπάρτη. Με τον τρόπο αυτό ωφελούνταν και τα γραφεία μικρών τραπεζών. Μια άλλη αιτία της μετανάστευσης ήταν το γεγονός ότι τα κέρδη από τις αγροτικές καλλιέργειες εξανεμιζονταν, λόγω της υψηλής φορολογίας, ενώ παράλληλα απουσίαζαν πρωτοβουλίες του ελληνικού κράτους για τη στήριξη της γεωργικής παραγωγής και της επιχειρηματικότητας. Οι περισσότεροι μετανάστες είχαν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τη χώρα για λόγους βιοποριστικούς, αλλά και εξαιτίας της έλλειψης ευκαιριών στον τομέα της εργασίας.

Η οικονομική ανάπτυξη της Σπάρτης θα μπορούσε να ενισχυθεί, σύμφωνα με τον συγγραφέα, μέσα από την αξιοποίηση των αρχαίων μνημείων της, τα οποία προσέλκυαν το ενδιαφέρον ξένων περιηγητών και ερευνητών. Το κράτος,

όμως, θα έπρεπε να διαθέσει κονδύλια για την ανάδειξη των αρχαιοτήτων και πρωτίστως για την πρόσληψη φύλακα, χρέη του οποίου αναλάμβανε μέχρι τότε ο εκάστοτε καθηγητής Γυμνασίου.

Ανάμεσα στις αρχαιότητες που εντυπωσίασαν τον δημοσιογράφο ήταν δύο ψηφιδωτά δάπεδα με μυθικές σκηνές, που είχαν ως θέμα, αντίστοιχα, την αρπαγή της Ευρώπης από τον Δία και τα ερωτικά παιχνίδια του Αχιλλέα με τις θυγατέρες του βασιλιά της Σκύρου Λυκομήδη. Εκτός από τα αρχαία μνημεία, κορυφαίο αξιοθέατο της πόλης ήταν ο ποταμός Ευρώτας με τη λαμπρή γέφυρά του κοντά στο καταπράσινο περιβόλι του κ. Ματάλα, όπου οι κάτοικοι συνήθιζαν να

απολαμβάνουν τις ηλιόλουστες μέρες του χρόνου, γεμίζοντας τα μάτια τους με όμορφες εικόνες.

Η περιήγηση του Παρασκευόπουλου ολοκληρώνεται με μια σύντομη αναφορά σε εξέχοντες προσωπικότητες της πόλης καθώς και στις υποδομές της. Αναφέρει ότι υπήρχε πλήθος μορφωμένων και ευφυών ανθρώπων που ήταν θεοσεβούμενοι και παράλληλα εκτιμούσαν τους αρχαίους προγόνους τους. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει δύο αξιοπρεπείς ιερείς, οι οποίοι εργάζονταν σκληρά οργανώνοντας εθελοντικές εκκλησιαστικές δράσεις, όπως συσσίτια για κάθε άνθρωπο που είχε ανάγκη, βελτιώνοντας με τον τρόπο αυτό την κατάσταση της κοινωνίας και ταυτόχρονα του κατώτερου κλήρου. Στην κλινική της πόλης δύο νεαροί επιστήμονες, ιατροί, προσέφεραν νοσηλεία, διατροφή και κατοικία σε ανθρώπους που είχαν ανάγκη περίθαλψης. Για τη διαμονή των επισκεπτών υπήρχε καλό ξενοδοχείο και εστιατόριο. Καταλήγοντας, σημειώνει ότι οι ξένοι επισκέπτες αναχωρούσαν μαγεμένοι και συγκλονισμένοι από τη γοητεία της πόλης και από την ευφυΐα των Σπαρτιατών.

Πηγή: Γ. Π. Παρασκευόπουλος, *Ταξείδια ανά την Ελλάδα*, εν Αθήναις 1895, 91–100 [Σπάρτη].

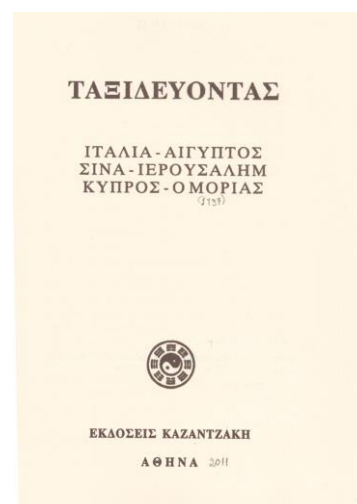
Αναστασία Παπαδάκου

Η Σπάρτη και ο Μυστράς του Νίκου Καζαντζάκη

Αγαπητέ μου αναγνώστη,

Στο σημερινό άρθρο θα σου μιλήσω για ένα απόσπασμα από τη σειρά βιβλίων «Ταξιδεύοντας» του Νίκου Καζαντζάκη. Πρώτα όμως θα ήθελα να σας πω λίγα λόγια γι αυτόν τον τόσο σπουδαίο συγγραφέα.

Ο Νίκος Καζαντζάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης στις 18 Φεβρουαρίου 1883. Ήταν ένας συγγραφέας με μεγάλο λογοτεχνικό και ποιητικό έργο. Αναγνωρίζεται ως ένας από τους σημαντικότερους σύγχρονους Έλληνες λογοτέχνες και ως ο περισσότερο

μεταφρασμένος παγκοσμίως. Κάποια πολύ γνωστά έργα του είναι «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται», «Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά» και το βιβλίο «Ταξιδεύοντας», που είναι και το θέμα αυτού του άρθρου.

Έχοντας μάθει μερικά πράγματα για τον Καζαντζάκη, πάμε να μιλήσουμε για το βιβλίο του «Ταξιδεύοντας». Το απόσπασμα που διάβασα περιλαμβάνει την

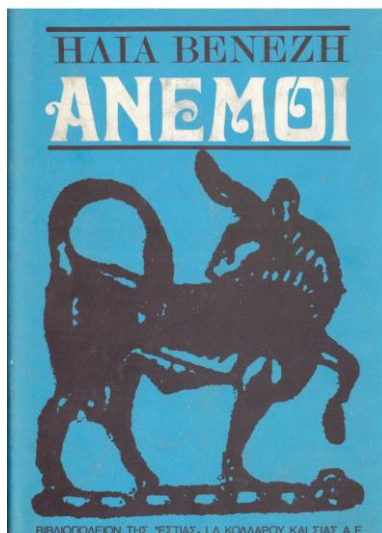
περιήγηση του συγγραφέα στη Σπάρτη και τον Μυστρά. Οφείλω να πω ότι στην αρχή δεν ήμουν και τόσο ενθουσιασμένη που θα διάβαζα έργα του συγκεκριμένου συγγραφέα, καθώς δεν είχα ξαναδιαβάσει και δεν ήξερα αν θα μου αρέσουν. Παρόλα αυτά μου άρεσε πάρα πολύ το συγκεκριμένο απόσπασμα και γενικά ο τρόπος γραφής του. Πρώτα από όλα, αυτό που λάντρεψα περισσότερο είναι ο τρόπος που ο Καζαντζάκης περιγράφει τα τοπία. Οι περιγραφές του είναι λεπτομερείς και μπορώ εύκολα να

φανταστώ τα μέρη στα οποία αναφέρεται. Άλλο ένα πράγμα που μου έκανε εντύπωση και γενικά λάντρεψα στο βιβλίο αυτό είναι το γεγονός ότι χρησιμοποιεί παραδείγματα από τα παλιά χρόνια. Για παράδειγμα, σε πολλά σημεία, καθώς μιλάει για τη Σπάρτη και τον Μυστρά αναφέρεται στην ομηρική Ελένη («Πέρασαν οι γενεές, μα η Ελένη αθάνατη σαλεύει μέσα στο τραγούδι ... των Ελλήνων»). Αυτά και πολλά άλλα με έκαναν να αγαπήσω τον συγκεκριμένο συγγραφέα. Σίγουρα στο μέλλον θα διαβάσω και άλλα έργα του. Ελπίζω και εσύ, αγαπητέ μου αναγνώστη, να καταλάβεις και να εκτιμήσεις το έργο και την πνευματική περιουσία που δώρισε με αγάπη αυτός ο λογοτέχνης στη χώρα μας, σε εμάς. Αυτά είχα να σου πω. Ελπίζω να σου άρεσε το κείμενο και ευχαριστώ που αφιέρωσες λίγο από το χρόνο σου για να το διαβάσεις. Εμείς θα τα ξαναπούμε σύντομα ...

Πηγή: Νίκος Καζαντζάκης, Ν., *Ταξιδεύοντας, Ιταλία – Αίγυπτος – Σινά – Ιερουσαλήμ – Κύπρος – Ο Μοριάς*, Αθήνα 1961¹, 2011, 263–267 [Η γοητεία της Σπάρτης], 268–275 [Τα ερείπια της Σπάρτης], 276–284 [Μυστράς].

Ο Μυστράς του Ηλία Βενέζη

Στο έργο «Άνεμοι» του σπουδαίου Μικρασιάτη λογοτέχνη Ηλία Βενέζη γίνεται περιγραφή του Μυστρά και συνοπτική αναφορά στην ιστορία του και στα ιστορικά πρόσωπα που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στα

βυζαντινά χρόνια. Την περιήγηση αναλαμβάνουν δύο ξένοι, οι οποίοι στέκονται έξω από την καστροπολιτεία, θαυμάζοντας το τοπίο, το κάστρο, τα μοναστήρια και τα ερειπωμένα σπίτια. Καθώς προχωρούν στο εσωτερικό της μεσαιωνικής πόλης κοιτούν μαγεμένοι τον ερειπιώνα. Θαμπωμένοι καθώς είναι από το μυστήριο και την ομορφιά του τόπου, ξαφνικά αντικρίζουν μπροστά τους ένα ξανθό, ξυπόλυτο κοριτσάκι που προθυμοποιείται να τους οδηγήσει μέχρι την Μητρόπολη. Εκείνοι δέχονται να το ακολουθήσουν. Στην Μητρόπολη, μια

γριά, καντηλανάφτισσα, ξεκινάει να τους μιλάει για τους αγίους, αλλά το μικρό κορίτσι επιμένει περισσότερο για την ιστορία του αυτοκράτορα. Μιλάει με μεγάλη οικειότητα για αυτόν και δείχνει τη μαρμάρινη πλάκα με τον δικέφαλο αετό, σύμβολο της βασιλικής εξουσίας, που στέκει ακόμα ανάμεσά τους, παρά τη φθορά του χρόνου. Στη συνέχεια, καταφθάνει μια καλόγρια από το μοναστήρι της Παντάνας, η οποία οδηγεί τους επισκέπτες στο Μουσείο. Η ξένη γυναίκα μένει αποσβολωμένη μπροστά σε ένα μάρμαρο με την επιγραφή «Ζαμπέα ντε Λεζηνά», ενώ η καλόγρια σπεύδει να της εξηγήσει ότι η επιγραφή αυτή αναφέρεται στη σύζυγο του δεσπότη Μανουήλ Καντακουζηνού.

Η περιήγηση συνεχίζει στον ναό της Οδηγήτριας και στον τάφο του δεσπότη Θεοδώρου Α' Παλαιολόγου. Και παρόλο που ο τάφος είναι αδειανός, οι επισκέπτες αντιλαμβάνονται το πνεύμα και το μεγαλείο εκείνης της εποχής. Έπειτα προχωρούν σε ένα παρεκκλήσι όπου σώζονται στους τοίχους αντίγραφα αυτοκρατορικών εγγράφων με δωρεές.

Τα επόμενα σημεία της περιήγησης είναι τα Παλάτια και η μονή της Παντάνας. Οι επισκέπτες οδηγούνται μπροστά στον τάφο της Θεοδώρας, συζύγου του τελευταίου αυτοκράτορα της βυζαντινής αυτοκρατορίας

Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Η καλόγρια που τους ξεναγεί αναφέρει ότι ο Δημήτριος Παλαιολόγος, ο τελευταίος δεσπότης του Μυστρά, έδωσε την κόρη του Ελένη στον σουλτάνο Μωάμεθ Β΄ τον Πορθητή, με προίκα την καστροπολιτεία. Στο τέλος, η γερόντισσα της Παντάνασσας επισημαίνει ότι, παρά τις κακουχίες που έχει υποστεί αυτός ο πολυβασανισμένος τόπος, η Μονή συνεχίζει να επιβιώνει και να αποτελεί το μοναδικό σημείο ζωής στη νεκρή πολιτεία.

Πηγή: Ηλίας Βενέζης, Η., *Άνεμοι*, Αθήνα 1944¹, 1996⁸, 178–185 [Μυστράς].

Ιωάννης-Θεόδωρος Πορφύρης

Ο Μυστράς του Κώστα Ουράνη

Στο λογοτεχνικό έργο «Ταξίδια στην Ελλάδα» του Κώστα Ουράνη, ο Μυστράς ξεχωρίζει από άλλες βυζαντινές πολιτείες, καθώς αποπνέει, όπως σημειώνει ο συγγραφέας, μελαγχολία και μια αίσθηση ότι ο χρόνος

σταμάτησε ξαφνικά. Τα ερείπια της μεσαιωνικής πόλης κρύβουν μία περίεργη ζωντάνια σαν να μπορούν να διηγηθούν στον επισκέπτη ιστορίες από το Βυζάντιο. Η εντύπωση αυτή του συγγραφέα κατά την περιπλάνησή του τροφοδοτείται από την ανοιξιάτικη φύση και τον θαυμάσιο καιρό. Σε αυτό το φόντο, η περιγραφή των σπουδαιότερων αξιοθέατων, των εκκλησιών και του ανακτόρου, είναι εξαιρετικά γλαφυρή και ενσταλάζει στο μυαλό του

αναγνώστη την αίσθηση του μεγαλείου της συγκεκριμένης βυζαντινής περιόδου. Η επίσκεψη στον Μυστρά δημιουργεί στον συγγραφέα συναισθήματα θαυμασμού, δέους και μεγαλείου καθώς και την αίσθηση ότι δεν είναι μία ερειπωμένη μεσαιωνική πολιτεία αλλά ένας οικισμός, που βλέποντάς τον, σε βοηθά να αναπαραστήσεις στο μυαλό σου το παρελθόν.

Πηγή: Κώστας Ουράνης, *Ταξίδια, Ελλάδα*, Αθήνα 1955¹, 2008, 115–120 [Η παραμυθένια ατμόσφαιρα του Μυστρά].

Νικόλαος Τσουλόγιαννης

Ο Ταΰγετος του Κώστα Ουράνη

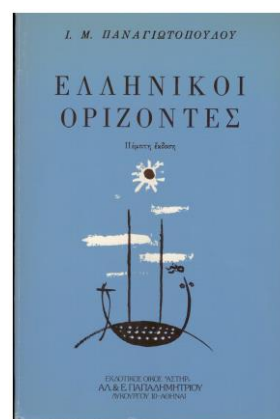
Ο συγγραφέας περιγράφει με θαυμασμό και δέος τον Ταΰγετο, θεωρώντας τον ως το μοναδικό βουνό της Ελλάδας που έχει επιβλητικό, μεγαλοπρεπή χαρακτήρα και στιβαρό παράστημα. Τον παρουσιάζει να ξεπροβάλλει μέσα στην κοιλάδα της Σπάρτης ευθυτενής, ωραίος, δυνατός και περήφανος, με τεράστιες, συμπαγείς πλαγιές και με κορυφές που έχουν το σχήμα πυραμίδας. Θεωρεί ότι δεν είναι μια άψυχη πέτρα, αλλά μοιάζει με ζωντανό φρουρό του τόπου, από τον οποίο οι αρχαίοι Σπαρτιάτες άντλησαν τη γενναιότητα και την περηφάνια τους ως πολεμιστές. Τέλος, αναφέρει ότι η Σπάρτη, αν και δεν έχει διατηρήσει σπουδαία έργα τέχνης για να θυμίζουν την ένδοξη ιστορία της, διαθέτει όμως ένα σπουδαίο μνημείο της φύσης, που είναι ο Ταΰγετος.

Πηγή: Κώστας Ουράνης, Κ., *Ταξίδια, Ελλάδα*, Αθήνα 1955¹, 2008, 113–114 [Ο Ταΰγετος].

Κοσμάς Φωστέρης

Ο Μυστράς του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου

Στο έργο *Ελληνικοί Ορίζοντες* του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου ο Μυστράς αντιπαρατίθεται με τη Σπάρτη ως προς την υλική του υπόσταση, την κατάφωτη αρχιτεκτονική του αρματωσιά, καθώς η αρχαία πόλη διατηρεί ελάχιστα στοιχεία παλαιότητας. Το τοπίο είναι μοναδικό και η διαδρομή από το Παρόρι προς τη μεσαιωνική πολιτεία μαγευτική. Η φυσιογνωμία της νεκρής πόλης συντίθεται από τις βυζαντινές τοιχογραφίες των εκκλησιών και τα τρισευγενικά αρχιτεκτονήματα βυζαντινού και φραγκικού ύφους, που αποτελούν στοιχεία ενός ακμαίου πολιτισμού. Ο θαυμασμός του συγγραφέα για τον Μυστρά είναι διάχυτος. Αρχικά μιλά για τη χρονική περίοδο, τη βυζαντινή, στη διάρκεια της οποίας γνώρισε ακμή, αναφέρεται στους κατοίκους, τα επαγγέλματά τους και στη βυζαντινή, φραγκική ή αρβανίτικη καταγωγή τους, η

οποία συνθέτει τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της πόλης. Επίσης, διακρίνει τη δίψα των κατοίκων για υλικό ευδαιμονισμό, αλλά και πνευματική καλλιέργεια, καθώς και την καταναυκτική τους διάθεση. Τελειώνει την περιήγησή του με τη μεταμόρφωση του Μυστρά από φραγκικό σε βυζαντινό κάστρο και τονίζει την ερήμωση και ερείπωσή του.

Πηγή: Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, *Ελληνικοί ορίζοντες*, Αθήναι 1940⁵, 1993⁵, 294–299 [Το τελευταίο προπύργιο του βυζαντινού ελλητισμού].

